

For lite testing blant norske sakkyndige?

Nina Strand

Han er sakkyndig i lommemannsaken og har tatt doktorgrad om ekspertenes rolle i alvorlige straffesaker. Nå setter han et spørsmålstegn ved om de sakkyndige gjør en god nok jobb.

BETENKT: Norske sakkyndige tar mer sjeldent i bruk vitenskapelig dokumenterte hjelpemidler enn danske og svenske sakkyndige, sier Pål Grøndahl. Her i Follo tingrett i sammenheng med Lommemannen-saken. Foto: Heiko Junge/Scanpix

Pål Grøndahl kaster et kjapt blick ned på telefonen som ligger foran ham på bordet mellom oss. Intervjuavtalen vår faller sammen med dagen da lagmannsretten skal avsi dommen i den såkalte lommemannsaken, som han er dypt involvert i som sakkyndig. Når som helst kan han få en telefon om resultatet i ankesaken. Psykologen er spent. Hver gang mobilen gir lyd fra seg, avbryter han sin engasjerte forklaring om rettspsykiatrien for å sjekke om dette er samtalen han venter på.

Skjønn eller vitenskap?

I en av sine fire studier har Grøndahl gjennomgått og sammenlignet rettspsykiatrisk praksis og metodikk i Skandinavia. Han fant klare forskjeller mellom de tre landene, både i metoder og i organisering av sakkyndighetsarbeidet. Det viser seg at danske og særlig svenske sakkyndige mye oftere tar i bruk vitenskapelig dokumenterte hjelpemidler, som psykologiske tester og standardiserte sjekklister.

– Når de norske ekspertene vurderer strafferettslig tilregnelighet i sammenheng med drap eller drapforsøk, har de flere kliniske samtaler med de siktede. Men jeg ble overrasket over at samtalen ofte var så lite systematiske, sier Grøndahl.

Det samme var tilfellet i den andre studien, som tok for seg hukommelse i 102 drapssaker hvor det viste seg at 17 påsto at de ikke husket noe, og 26 husket lite av drapet. Selv om observanden, altså

den som ble undersøkt, hevdet ikke å huske noe fra drapet, så førte ikke det til at de norske sakkyndige brukte andre metoder enn der hvor tiltalte ikke påberopte seg hukommelsessvikt. Dette til tross for at nettopp det å være bevisstløs i gjerningsøyeblikket kan ha store konsekvenser for om vedkommende skal straffes på vanlig måte eller idømmes tvungent psykisk helsevern. Bare i ett eneste tilfelle ble det anvendt en hukommelsestest. Det er påfallende, mener psykologen. Det finnes lett tilgjengelige og greie hukommelsestester, men de er neppe så godt kjent blant sakkyndige, tror han. Selv har han gode erfaringer med å foreta testing som viser om vedkommende gjør sitt beste for å huske.

Dobbeltblikk på praksis

Med sitt kritiske forskerblikk finner Grøndahl altså klare muligheter for forbedringer ved rettspsykiatrisk sakkyndighetsarbeid. Men lang erfaring som sakkyndig i rettspsykiatri har gitt ham et «innenfraperspektiv» som gjør at han i mange tilfeller kan se hvor skoen trykker og hvorfor praksis forblir som den er.

– Rammebetingelsene for undersøkelsen er ofte dårlige her i Norge. I Sverige har man egne klinikker hvor den siktede blir undersøkt. Her i landet foregår møtene ulike steder, som på besøksrommet i fengselet, kanskje med en fengselsansatt tassende rundt i nærheten. Dører smeller, noen kommer inn for å høre om rommet er ledig snart, eller om den innsatte skal ha middagen sin. Under slike forhold er det ikke lett å gjennomføre konsentrasjonskrevende psykologiske tester.

Det er ikke slik at de norske sakkyndige er slappere eller mindre kompetente enn de svenske, understreker Grøndahl, som likevel peker på et spesielt trekk ved norsk rettspraksis: I Norge kan observanden nekte den sakkyndige å hente opplysninger om tidligere behandling eller kontakt med helsevesenet. Det kan svekke muligheten de sakkyndige har til å få avgjørende informasjon, for eksempel om observanden har vært psykotisk. I Sverige og Danmark kan de sakkyndige uten hinder innhente slik informasjon.

Fare for rettssikkerheten

– *Hvorfor er forskningen din viktig?*

– Dette handler jo om rettssikkerhet, om grunnlaget for de viktige vurderingene vi som faggruppe foretar. Uttalelsene våre må ha høy kvalitet. Da er det avgjørende at de sakkyndige er faglig oppdatert og har god kunnskap om praksis, metoder og sammenhengen man opptrer i.

Som forsker og sakkyndig har han lest mange erklæringer fra sakkyndige.

– Det har forbauset meg hvor tilsynelatende greit en del sakkyndige kommer til konklusjonene, gjerne etter et par samtaler, sier han. – Jeg har ofte undret meg på om dette er metodisk godt nok.

Det er vanskelig å få gehør for kritikk av rettspsykiatrien, erfarer Grøndahl. Det generelle bildet som gis både i fagmiljøet og blant politikerne, er at ting fungerer greit, og at systemet er godt nok.

– Men det er alltid rom for forbedringer. Jeg synes det er pussig at det er så lite diskusjon rundt funnene mine, men slik taushet er nesten en tradisjon, sier han.

Han er lei for at sakkyndighet har falt ut som obligatorisk tema i psykologenes spesialistutdanning. Dette er slett ikke bare et spesialfelt, fordi enhver psykolog kan risikere å bli innkalt i en retts sak som vitne eller sakkyndig vitne, påpeker han. Mange psykologer vet rett og slett ikke hvilken rolle de har, og hvordan de skal te seg, når de opptrer i retten. De er også usikre på hvilken kunnskap de skal bidra med, og hva slags plikter og rettigheter de har, for eksempel når det gjelder taushetsplikt.

Dommen falt

Like etter at vi skilte lag, kom dommen: Borgarting lagmannsrett erklærte Erik Andersen skyldig på alle punkter. Det betyr at de sakkyndige, psykolog Pål Grøndahl og psykiater Henning Værøy, får en sentral jobb med blant annet å vurdere risikoprofil med hensyn til gjentakelse og prognose. Deres råd kan få stor betydning for om retten dømmer Andersen til forvaring.

PÅL GRØNDAHL

- Psykologspesialist ved Kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri for Helseregion Sør-Øst
- Forsvarte 17. september sin avhandling *A comparative and empirical analysis of practices in Norwegian forensic psychiatry* for ph.d.-graden ved Universitetet i Oslo

Kontakt pagron@kompetanse-senteret.no